Bűnmegelőzés az iskolában

DADA – a Magyar Rendőrség Biztonságra Nevelő Iskolai Programja

Megértük, hogy a biztonságos élet önálló, egyre többet emlegetett értékké, s mint ilyen, a szülő és a pedagógus számára önálló nevelési feladattá vált. Tekintve, hogy a világban – elsőként talán Amerikában – a bűnmegelőzés már a nyolcvanas évek elejétől az iskolai curriculumok részét képezi, mindenképpen az alkalmasnak ítélt program hazai alkalmazása tűnt első, biztonságos lépésnek. Amellett, hogy érdemes, lassacskán pedig szükséges a bűnmegelőzés fogalmának pedagógiai szempontú értelmezése, most egy olyan adaptációról esik szó, mely már magyar alcímében is tartalmazza az egyik lehetséges – képességfejlesztő – vonatkozását.

Nem haszontalan egy gondolat erejéig elidőznünk a magyar DADA program eredetijénél, a DARE keletkezésénél. A nyolcvanas évek elején Los Angelesben a kábítószer-probléma már az utcára került, azaz a gyerekek már nemcsak a kábítószeresek szánalmas látványával találkozhattak nap mint nap, hanem egyre gyakrabban a kábítószer szülte erőszakkal, sőt az egyre erőszakosabb kábítószerárusokkal is. A szülők, a helyi iskolaszövetség és a rendőrség ellenlépésekre szánta el magát, s elhatározta, hogy amennyire csak lehetséges, a gyerekeket megvédi a kábítószer ártalmaitól, s célzott programmal a veszély felismerésére, elkerülésére neveli őket. Így született meg a Drug Abuse Resistance Education, a DARE, amely alkalmazása során egyre több általános bűnmegelőzési gondolattal bővült. A kilencvenes évek legelején budapesti és veszprémi rendőrtisztek amerikai tanulmányútjuk keretében DARE-órán vettek részt és nyomban elhatározták, hogy a programot itthon is kipróbálják. Már a program hevenyészett nyersfordításával is elsöprő sikert arattak, bizonyítva, hogy bár talán más okból, de a magyar szülők és pedagógusok is igénylik gyermekeik és tanítványaik felvértezését a bűnözéssel szemben, ezért a DARE-DADA-program tantervi adaptációja gyorsított ütemben indult be.

Az 1996–1997-es tanévben már mintegy 20 000 tanuló vett részt a DADA-programban. Erre a tanévre készült el a teljes DADA-munkafüzet-sorozat, az elsősök kifestőkönyvet kaptak, a további évfolyamok pedig színezhető, rajzolható, írható, kiegészíthető, azaz aktív eszközként használható munkafüzeteket. Nem mellékes, hogy ugyancsak erre a tanévre alakult ki a munkafüzetek egységes képi világa *Eszes Hajnal* grafikusművész jóvoltából.

Nánási Andrea, friss diplomás pszichológus diplomamunkájában a DADA tantervi anyagának kognitív, erkölcsi-érzelmi, valamint az énkép alakulására ható és kommunikációs tartalmát követte nyomon és elemezte *Piaget* és *Mérei* normaként is érvényes rendszerezésével egybevetve. Ugyanő vállalkozott az angol adaptáció során kidolgozott eredményességmérő teszt „magyarítására", illetve az így kialakult mérőeszköz kipróbálására és az eredmények feldolgozására. Ezek szerint a DADA-programban résztvevő gyermekek között már egy tanév elteltével is szignifikáns különbségek mutathatók ki a kulcsfogalmak és az összefüggések megfelelő használatában.

A DADA-program természetesen megtartotta a DARE lényeges, tartalmi-koncepcionális elemeit:

– a gyermekek olyan képességeit fejleszti, amelyek birtokában felismerik a szenvedélybetegségeket, illetve az azokhoz vezető veszélyeket, és ismerik azok elkerülésének, elhárításának módjait;

– a gyermekek önismereti igényére építve fejleszti önértékelési képességüket;

– módot ad a kockázatfelismerési és döntési helyzetek gyakorlására;

– a drogok használata helyett pozitív alternatívákat mutat be és tanít;

– továbbépíti a kommunikációs képességek sorát, miközben ügyel a különféle közlésmódok hátterét jelentő tulajdonságok (a másik megértésére való törekvés, türelem, kontaktuskészség stb.) fejlesztésére is.

Lényeges koncepcionális elem maradt a DADA-program foglalkozásait vezető egyenruhás rendőr személye, aki sajátos tapasztalataival, a „másik oldal" kompetenciájával hat a gyermekek nézeteinek alakulására. A rendőr a bűnös viselkedés formáit és következményeit ecseteli szakszerűen és meggyőző módon.

Ugyancsak lényeges a módszerek kiválasztásának eredeti elve, mely szerint a programot a gyermekek érdeklődését felkeltő, illetve fenntartó tevékenységek jellemzik.

A DADA-program, megtartva a DARE koncepcionális elemeit, a hazai viszonyok figyelembevételével vált koncentrikusan építkező, az általános iskola 1–8. osztályai számára feldolgozható tantervi tartalomegységgé. Szándékaiban nem az ismeretközlés áll az első helyen, mivel azzal számol, hogy különféle forrásból a gyermekek már rendelkeznek ismeretekkel, tapasztalatokkal az érintett témákban. Ezek pedig azok a lényeges veszélyforrások, amelyek hatásait a program megelőzni igyekszik, azaz a *D*ohányzás, az *A*lkohol, a *D*rog és az *A*IDS. A vezértémák mellett lényegesek a képességek fejlesztését célzók is, hiszen például az önismeret, a szabályok és a döntés kérdése önálló témaként is visszatér az egyes évfolyamokban.

Így az önismereti gyakorlatok eleinte mindenkinek a maga és társai külső tulajdonságainak megfigyelésétől a belső tulajdonságok felismerése felé haladva, a különböző ellentmondásokra is kitérnek. Az alsó tagozatosoknál alapvetően arra, hogy a kedvező külszín mögött nem mindig jó szándék rejtezik, azazhogy a bizalomnak jól alkalmazható szabályokon kell alapulnia. A nagyobbaknál pedig ezen túl arra, hogy a csoporthoz tartozás feltételei, próbái viszonylag jól megítélhetők, s ki-ki a maga tulajdonságai, hiányérzetei és vágyai ismeretében és azok átgondolásával tudja mérni a kockázatokat, a következményeket, egyszóval azt, hogy megéri-e.

A szabályokat pedig a program eleinte az ismert és fontos közlekedési szabályok alkalmazásával kezdi tárgyalni, s csak ezután következik az ontológiai megközelítés: a játékszabályok, az illem- és a társasági szabályok keletkezésének, betartásának és megszegésének eseteitől egészen a jogszabályok érvényesüléséig. A törvények sorában vissza-visszatérő figyelmet kap az ENSZ Gyermekek Jogairól Szóló Egyezménye és a büntető törvénykönyv.

Ezek és más képességek lényeges szerepet játszanak a vezértémák feldolgozásában, a veszélyek felismerésében és lehetőség szerinti elkerülésében. A program a kultúránkban kialakult szokások folytán „lágy" szemlélettel közelít az alkohol kérdéséhez, inkább a fogyasztás életkorhoz és alkalomhoz kötődő feltételeit segíti megfogalmazni, s nem a kategorikus tiltás eszközével, nem az absztinencia követelményeivel lép fel. A kockázatokkal, a gyerekek szemszögéből is jól látható káros következményekkel azonban megfelelően sokat foglalkozik. Keményedik azonban a program szemlélete a dohányzás kérdésében, bár ez ügyben is figyelembe veszi az általános szokásokat, de a serdülőkor különösen veszélyeztetett időszakában – miként az alkoholfogyasztás esetében is – szigorú szabályokat állít fel. A feldolgozás itt a csoporthoz tartozás kritériumaihoz, az ezekhez fűződő megfontolásokhoz kapcsolódik, de szóba kerül a követendő példa, minta kérdése is.

A program szemléletében kategorikusan elutasítóan lép fel a kábítószerek, azaz a tiltott kábítószerek használatának kérdésében. Nem tanúsít megértést a „honosításukat", legalizálásukat, szorgalmazó törekvések iránt, már csak azért sem, mert a kábítószer alkalmazása a legcsekélyebb haszonnal sem jár, és annak hagyományai, szokásai nálunk nem alakultak ki. A szóban forgó törekvések különben is híján vannak mindenfajta pedagógiai szempontnak, ezért a program a szenvedélybetegségek egészségügyi és bűnügyi kockázatit tárgyalja.

Az AIDS kérdését a DADA-program ugyancsak a kockázatok oldaláról közelíti meg.

Mindezekből talán világos, hogy a DADA-programban lényeges szerepet kap a módszerek kérdése. A program hazai alkalmazása azonban olyan előzményekre, hagyományokra talált, amelyek a lehető legkedvezőbb módszertani környezetet kínálták számára. Így a DADA-program adaptációjára a *Lénárd Ferenc* által a hatvanas években kidolgozott, nemzetközi hírűvé vált pedagógiai pszichológia kísérletek eredményeképp megszületett problémamegoldó gondolkodást fejlesztő iskolai eljárás értékrendszerében került sor. Ennek megfelelően a DADA-program a tanulók folyamatos, tevékeny, és eredményes közreműködését igényli.

A tanulók változatos formában szerzett és többé-kevésbé megőrzött ismereteire számító program tartalmából következően minden évfolyamon az ismeretek felidézése, rendezése és átrendezése jelenti az egyik lényeges módszertani elemet. A munkafüzet „intonálja" a problémafelvetés módját, melynek alapján a problémák köre az érdeklődés és a teljesítőképesség függvényében tovább bővíthető.

A program célja pedig a helyzetgyakorlatok által alkotott másik módszertani elemet hordozza magában. A helyzetgyakorlatok a kommunikációs képességek, azaz a szóbeli kifejezés és a metakommunikáció fejlesztésével olyan rutin birtokába juttatják a gyerekeket, amelyet váratlan helyzetekben is eredményesen alkalmazhatnak.

A DARE- és a DADA-program bemutatásakor lényeges és közös sajátosságként került szóba a rendőri részvétel, pontosabban az, hogy a programot minden tanulócsoportban egy erre felkészült egyenruhás rendőr vezeti. Mindkét program fontos szempontokat említ e sajátosság magyarázatára, amelyeket a gyakorlati tapasztalatok is egyértelműen igazolnak. Az iskola és a rendőrség együttműködésében természetesen mindkét fél lehet a kezdeményező. Az egy-egy településen működő – vagy ott illetékes – rendőri szerv mintegy felajánlhatja a programot a körzetében működő iskolák számára. (Ez az ajánlattétel lehet hangsúlyos, tényszerű vagy csupán tájékoztató jellegű.) Az iskolának az életvezetési, bűnmegelőzési programokat illető szükségletei, igényei pedig már helyi nevelési program kialakulása során jól körvonalazódnak, s elvezethetnek a legközelebbi vagy éppen a megyei rendőrséghez. Célszerű az ifjúságvédelemmel megbízott rendőrtisztnél érdeklődni, mert nagy valószínűséggel valamilyen mértékben ő is foglalkozik a DADA-programmal, vagy ha nem, akkor pontos útbaigazítást ad e tekintetben. Az Országos Rendőrfőkapitányság a rendőri bűnmegelőzési feladatok sorában lényeges szerepet tulajdonít a DADA-programnak, ezért – legalábbis a tantervfejlesztés és a kipróbálás időszakában – különös figyelmet szentel az iskolai tapasztalatoknak. Ezek elemzése azután természetesen a program tartalmára is kihat, de a DADA-rendőrök képzése, továbbképzése szempontjából is fontos lehet. Az ORFK munkatársaként *Szabó Zsolt* rendőr főhadnagy irányítja, hangolja össze a DADA-program alkalmazásának és további fejlesztésének munkálatait.

Cseres Judit

A szabályokat a program eleinte az ismert és fontos közlekedési szabályok alkalmazásával kezdi tárgyalni, s csak ezután következik az ontológiai megközelítés: a játékszabályok, az illem- és a társasági szabályok keletkezésének, betartásának és megszegésének eseteitől egészen a jogszabályok érvényesüléséig. A törvények sorában vissza-visszatérő figyelmet kap az ENSZ Gyermekek Jogairól Szóló Egyezménye és a büntető törvénykönyv.